

OBKLÍČENÍ ZE VŠECH STRAN

Čeněk Haužvic

„Major Čeněk Haužvic! Hlásím se do služby v československé armádě!“

V úterý 12. listopadu 1918 ráno přišel mladý důstojník do budovy bývalého štábu rakousko-uherské armády v Praze v horní části Malostranského náměstí. Skončila Velká válka, později přezvaná na první světovou válku. Zvítězily v ní státy, které se sdružily do Dohody – Francie, Velká Británie, dodatečně Itálie. Přidaly se i Spojené státy. Německo a Rakousko-Uhersko, které konflikt vyvolaly, se spolu se svými spojenci ocitly na kolenou.

Když se rozpadlo Rakousko-Uhersko a Československo bylo 28. října 1918 prohlášeno za samostatný stát, museli zakladatelé urychleně vytvářet jeho nové struktury, včetně branné moci. Vrchní velitelství československé armády vítalo každého vojáka a důstojníka, který měl chuť sloužit novému státu.

Major generálního štábu Haužvic se právě vrátil z polského Lublinu, kde vedl zpravodajské oddělení rakousko-uherské armády. Byl jediný, kdo měl praktické zkušenosti v tomto oboru, a proto dostal ještě ten den od Výboru národní obrany rozkaz: „Založte zpravodajské oddělení Hlavního štábu!“

„Konkrétní okolnosti vydání tohoto rozkazu neznáme,“ řekl mi Karel Straka z Vojenského historického ústavu. „Ale myslím, že si nelze představovat nějakou zvláštní ceremonii. V těch dnech bylo nutno každý den řešit spoustu aktuálních výzev, které nešlo odložit.“

Výbor národní obrany vytvořil Národní výbor 30. října 1918 jako orgán pro řízení všech armádních složek. V polovině listopadu převzalo jeho funkci Ministerstvo národní obrany.

V úterý 12. listopadu 1918 tedy vznikla první československá tajná služba na domácí půdě.

Učení se špionážnímu řemeslu

V poválečném chaosu nebylo nic zvláštního na tom, že oficiální žádost o přijetí do československé armády podepsal Haužvic až 5. prosince. „Major Haužvic byl především mimořádně zkušeným vojenským profesionálem s příslušným odborným vzděláním a praxí ve štábech,“ pokračoval Straka. „Po vzniku republiky byl fakticky jediným vojákem dané hodnosti a profesní erudice, kterého mohli ustanovit do čela vojenského zpravodajského systému. Nepochybně mu šlo o to, aby pokračoval ve vojenské profesi i po převratu. Jsem přesvědčen o tom, že pro službu novému státu a jeho armádě měl motivaci nejen ryze a úzce profesní, nýbrž také vlasteneckou. O tom svědčí jeho další vojenská dráha.“

Haužvic požadoval pro své lidi deset místností s vlastním strážným vchodem plus malý fotografický ateliér a chemickou laboratoř. To bylo nad možností nového velitelství. Přidělili mu tři kanceláře mezi řadami ostatních. Zpočátku zaměstnával šestnáct lidí: devět důstojníků včetně dvou legionářů, pět poddůstojníků včetně jednoho legionáře a dva řadové vojáky. Přednosta však vyžadoval o 22 pracovníků víc. V takových primitivních podmínkách se mohla skupinka čerstvých zpravodajců stěží zabývat tajnými operacemi.

Německu a Rakousku zůstaly zpravodajské struktury nedotčené, dalo se čekat, že se pustí do výzvědných operací v Československém státu. Němci a Maďaři usedlí v republice byli také prvními nejnebezpečnějšími vyzvědači.

V polovině února 1919 přijela do Prahy mise francouzských důstojníků vedená generálem Mauricem Pelléem. Československo se mělo stát po Velké válce důležitým článkem vítězného spojeneckého uskupení. Jeho legie se vracely z Francie a Itálie, později i z Ruska, do armády se hlásili nadšení dobrovolníci, ale chybělo centrální

velení. V Praze nikdo dobře nevěděl, jak by se mělo zformovat, s tím měli pomoci Francouzi. Vytvoření úřednického, vojenského a bezpečnostního aparátu loajálního republiky bylo pro fungování nového státu nezbytné. Haužvicův tým převedli pod tuto misi.

Francouzi vytvořili podle své osvědčené tradice Hlavní štáb (HŠ) se čtyřmi odděleními. Náčelníkem druhého oddělení, které se zabývalo zpravodajstvím, určil Pellé podplukovníka Marcela Ihlera. Jeho zástupcem se stal Haužvic, který současně vedl zpravodajství zemského velitelství v Praze. V říjnu 1919, po odchodu Ihlera, se vrátil Haužvic do čela oddělení Hlavního štábu. Francouzi učili české začátečníky špionážnímu řemeslu. Pomáhal i uprchlý ruský generál Pavel Rjabikov. V srpnu 1920 vydal tajnou učebnici *Zpravodajské služby během války*.

„Důstojníci jako Haužvic stavěli československou armádu přímo na domácím území,“ vysvětloval Straka. „Připadla jim jedna z nejtěžších výzev – tedy konsolidovat zázemí, podchytit rozpadající se systém rakousko-uherské vojenské správy a uvést celou soustavu opět do života. Za lidí, jako byl on, ještě dlouho neexistovala plnohodnotná náhrada. Proto se jich velení armády nemohlo zbavit, byli nepostradatelní. Důstojnický sbor československých legií vykazoval celkově charakteristické znaky revolučního vojska, zejména nepřirozeně rychlý postup v hodnostech a funkcích, nedostatek nezbytného teoretického základu a podobně. Do řešení vysoce koncepčních otázek se mohli tito lidé pustit zpravidla až po absolutoriu kurzů a škol pod vedením francouzské vojenské mise v ČSR nebo přímo na vojenských školách ve Francii.“

Politický souboj se sousedy

Československo se zrodilo uprostřed států, které měly vůči němu územní požadavky. Sudetští Němci se pokusili o založení čtyř separátních států, zatímco Brno, Jihlava a Olomouc se měly stát součástí Německého Rakouska. Maďari nechtěli opustit Slovensko, kterému říkali Horní Uhry. Poláci si nárokovali Těšínsko.

Opavská, liberecká a znojemská vláda hledaly pomoc ve Vídni, v Drážďanech, Lipsku a v Berlíně. „Tyto styky pečlivě sledovala

Čeněk Haužvic,
přednosta
zpravodajského
oddělení Hlavního
štábu čs. armády

francouzská rozvědka a osobně mám dojem, že by případnou intervencí německého vojska do ČSR dokonce uvítala,“ napsal historik Jiří Frajdl z Univerzity v Hradci Králové do časopisu *České listy*. „Ve francouzském generálním štábu byla skupina důstojníků, kteří litovali, že jejich armáda se díky příměří a mírovému jednání musela zastavit na hranicích Německa, a přijali by každou záminku, aby se jejich divize daly na pochod, snem bylo obsazení Berlína.“

Německý a rakouský tisk psal otevřeně o plánovaném připojení Německého Rakouska k Německu. Francouzská tajná služba to potvrdila. „Poražené Německo by pak bylo větší a mělo by více obyvatel než před válkou,“ uvedl Frajdl. „To Francie nemohla strpět. Nakonec Dohoda podobný záměr přímo zakázala.“

Nezájem o sudetské Němce potvrdila nová vláda v Berlíně. Po domluvě s Prahou projelo přes Československo osm německých divizí, které se stahovaly z rumunské a bulharské fronty. Projely bez jakéhokoli incidentu, a to Němce v pohraničí, kteří od nich čekali zastání, zesmutnělo.

Německu a Rakousku zůstaly po první světové válce zpravodajské struktury nedotčené, dalo se čekat, že se pustí do výzvědných operací v Československu. Kromě ofenzivního zpravodajství musel Čeněk Haužvic se svými kolegy (na fotografii) ihned rozvíjet i kontrašpionáž

Ještě před příjezdem francouzské vojenské mise narazili čeští celníci a policisté na německé špiony. Poslední únorový den 1919 zatkla policie vicekonzula dr. Paula Schwarze a obvinila ho z vyzvědačství. Krátce nato ze stejného důvodu vypověděla vláda konzula svobodného pána Fridricha von Gebstatta.

Na jejich stopu přivedl policii německý diplomatický kurýr. Při kontrole na hranicích v Podmoklech neměl v pořádku průvodní dokumenty. Proto celníci prohlédli jeho zavazadla určená pro zastupitelské úřady ve Vídni a v Budapešti. Kurýr se pokusil zahodit balíček adresovaný Schwarzovi, ale to se mu nepovedlo. Celníci v něm našli tiskoviny brojící proti celistvosti republiky, které vydalo berlínské ministerstvo zahraničí. Vicekonzul je měl zřejmě dál rozšiřovat.

Nicméně Schwarze podezírala policie z nedovolené činnosti už dřív. Při jeho sledování zjistila, že se patrně zabývá špionáží nejen pro Německo, ale také pro Rakousko a Maďarsko. Při domovní prohlídce jeho bytu našli policisté spoustu přetěžujících dokumentů

proti němu i proti baronu Gebattelovi. Mimochodem, o pět let později se Schwarz zapletl do zveřejnění zfalšovaných dokumentů o československo-francouzské smlouvě namířené proti Německu.

Vypovězení konzula Gebattela proběhlo velmi delikátně – vláda mu 3. března 1919 dokonce přistavila zvláštní vlak. S ním odjel i svobodný pán von der Lancken-Wakenitz, který přijel do Prahy koncem února se „zvláštním posláním“. Třebaže to nebylo blíže specifikováno, nejspíš měl dojednat konzulův odjezd.

Ze starobylého českého rodu

Vincenz (česky Čeněk) Franz Haužwitz z Biskupitz se narodil 5. dubna 1882 v Praze v česko-německé rodině. Otec Hynek Haužvic (také Hauschwitz) byl ředitelem c. k. zemských desek, tedy vysokým vládním úředníkem. Chlapce porodila druhá Haužvicova manželka Emilie. Haužvicové z Biskupic byl starý český rod, který patřil k jedné linii rodu z Lužice, poprvé jsou o něm záznamy z poloviny 14. století. Pocházeli z něho hrabata, vysocí úředníci, soudci, vojenští velitelé, kněží.

Po maturitě na německé reálce nastoupil Čeněk Haužvic do Kadetní školy pěchoty (*Infanterie-Kadetten-Schule*) v Praze a potom v Pešti (dnes Budapešť), kde pobyl čtyři roky. Nakonec absolvoval válečnou školu ve Vídni. Od srpna 1900 velel jako poručík čtetě 96. pěšího pluku v Rjece a v Karlovacu v Chorvatsku. Toužil po dalším vzdělání. V roce 1907 absolvoval s „velmi dobrým prospěchem“ dvouletou Válečnou školu ve Vídni (*Kriegs-Schule*). Jako nadporučík se vrátil ke svému mateřskému pluku, se kterým sloužil v jižní Dalmácii (dnes Chorvatsko). Vystřídal několik funkcí ve štábech v Krakově, v Litoměřicích a v Sarajevu.

Začátek Velké války prožil jako důstojník generálního štábu na srbské frontě, později na italské frontě. V květnu 1916 byl jmenován přednostou zpravodajského oddělení štábu rakouského vojenského velitelství v polském Lublinu (*K. u. K. Militärgeneralgouvernement für das öst.-ung. Okkupationsgebiet in Polen*).

Major Haužvic odprísáhl věrnost nově vzniklé republice. Byl jedním ze dvou zkušených českých důstojníků, kteří působili

ve zpravodajství za Rakouska-Uherska. Uměl dokonale německy, francouzsky a polsky, dorozuměl se chorvatsky a anglicky. V jeho hodnocení se objevovalo pochvalné: jezdec, plavec, vysokohorský turista.

A protože za sebou neměl žádné zločiny, Francouzi po něm jako po odborníkovi sáhli. Za jejich asistence vytvářel strukturu vojenské tajné služby. Kromě ofenzivního zpravodajství musel založit také kontrašpionáž, která by odhalovala vyzvědače ve vojenských objektech, továrnách a projekčních kancelářích.

Čechoameričan Emanuel Voska, který za války vybudoval ve Spojených státech účinnou kontrašpionážní síť, se nyní, v americké uniformě a s nárameníky kapitána, pokusil vytvořit druhou tajnou službu. Byl výbušné povahy, přehlížel situaci v československé armádě a nedovedl se vcítit do českého myšlení, proto jeho pokus selhal.

Také Vladimír Vaněk, který jako příslušník Družiny v Rusku působil zpravodajsky ve Švýcarsku, zřídil se souhlasem ministra obrany Václava Klofáče Výzvědnou organizaci. Třebaže přinášela určité výsledky, ministr ji nakonec zrušil a špionáží a kontrašpionáží pověřil Haužvicovo oddělení. Tajná služba hledala nové lidi. Většinou je získávala z legionářských důstojníků. To byli životem ošlehaní borci.

Na základě francouzského vzoru vznikla zpravodajská centrála. Měla dvě základní sekce: ofenzivní, která se věnovala sbírání informací ze zahraničí, a obrannou, která pátrala po cizích vyzvědačích na našem území. Podle poruštělé terminologie tedy zahraniční rozvědky a kontrarozvědky. Získávala zprávy o vojenských silách sousedů, situaci v pohraničí, sledovala protivládní a protistátní hnutí. Všude musela získávat agenty, kteří by přinášeli kvalitní informace, ale v mnoha případech se to nepovedlo. Důstojníci sledovali zahraniční tisk, využívali odposlechy telefonů a kontrolovali podezřelé poštovní zásilky. Nic nového – tak pracují zpravodajské služby na celém světě. Postupně vzniklo jedenáct odposlechových stanic, které zachycovaly rádiové depeše armád okolních států, zašifrované luštili kryptologové podplukovníka Josefa Růžka.

Nový stát čelil nebezpečím z mnoha stran. Odevšad se vynořovali ti, kteří hledali slabá místa nového státu. Důležitá byla také ochrana vojenských útvarů štábů před pronikáním cizích agentů. Haužvic organizoval průzkum těchto rizik a informoval o nich Hlavní štáb.

Kominternu zřídili Sověti v březnu 1919 (na fotografii), aby mohli z Kremlu snáze řídit „světovou proletářskou revoluci“. V květnu 1921 dostali čs. zpravodajci cenný dar, Scotland Yard jim poslal seznam aktivistů Kominterny, kteří měli působit na území republiky

V listopadu 1919 ho povýšili na podplukovníka generálního štábu. Francie mu udělila v roce 1923 nejvyšší státní vyznamenání – Řád čestné legie. To byla odměna za vynikající službu během francouzského direktoriátu.

Se špionáží proti republice začali neobyčejně brzy rovněž Sověti – tři roky po převratu v listopadu 1917, v němž se ujali moci. Připravovali se k sérii proletářských revolucí, během nichž měli bolševici ovládnout celý svět. V létě 1920 přijela do Prahy repatriační komise ruského Červeného kříže vedená historikem Solomonem Gillersinem. Místo organizování odjezdu propuštěných zajatců domů se víc snažila získávat ruské a ukrajinské emigranty k návratu anebo ke špionážní službě. Rovněž se pokoušela pronikat do zbrojařského průmyslu, kde pro ni kradli místní komunisté nové projekty.

V květnu 1921 dostali zpravodajci cenný dar – britský Scotland Yard jim poslal seznam aktivistů Komunistické internacionály (Kominterny), kteří měli působit na území republiky. Kominternu zřídili Sověti, aby mohl z Kremlu snáze řídit „světovou proletářskou revoluci“. Sovětům pomáhali zdejší komunisté, dokonce kradli

a kupovali československé pasy, které pak používali pro vyzvědače typu nelegálů. Nelegál je pečlivě vybraný člověk, který odchází jako vyzvědač pod falešnou identitou do cílové země. Jeho příprava je složitá, zdlouhavá a pracná.

Postupem času velel Haužvic desítkám a stovkám lidí. V doporučení na povýšení do hodnosti plukovníka ho generál Voženílek v březnu 1923 charakterizoval slovy: „Výborný důstojník generálního štábu, hlavně ve službě zpravodajské, pilný, vytrvalý, houževnatý a důsledný, má veliký rozhled a iniciativu. Je charakteru pevného a má dobrý vliv na podřízený důstojnický sbor, který umí prací plně využítkovati. Svěřený mu úřad zastává k úplné mé spokojenosti.“

Tato zakladatelská práce byla úmorná, přesto si našel čas, aby se oženil. Vzal si slečnu Annu Barákovou. Brzy se jim narodila dcera Emilka. Koncem roku 1923 zpravodajskou profesi s ulehčením opustil.

Do generálského stavu

V příštích letech zastával Haužvic stále vyšší velitelské funkce. Nejdřív velel 38. pěšímu pluku v Berouně. Hodnocení z podzimu Haužvice vysoce cenilo: „Výtečný, vynikající důstojník generálního štábu, výtečný velitel pluku s prvotřídními vědomostmi a velkými válečnými zkušenostmi. Pro velitelství brigády výborně způsobilý.“ Následující zpráva konstatovala: „Pro velitelství divise velice způsobilý.“ Od října 1925 velel 4. pěší brigádě a v květnu 1928 ho povýšili do generálského stavu – stal se brigádním generálem.

V listopadu 1930 absolvoval kurz pro plukovníky a generály ve Versailles ve Francii. V říjnu 1932 mu nadřízení svěřili velení 5. divize v Českých Budějovicích. V lednu 1934 mu přibyla hvězdička divizního generála. Tento obdivuhodný vzestup svědčil o jeho vysoké osobní a štábní kvalitě. Republika totiž dávala přednost legionářům před bývalými rakousko-uherskými vojáky. Někdy to vyvolávalo nechutné štvance a rozepře. V prosinci 1935, kdy mu bylo třiapadesát let, odešel do penze. O tři roky později za mnichovské krize si znovu oblékl uniformu, aby vedl opevňovací velitelství M-střed. Když musela republika na rozkaz z Mnichova předat Němcům pohraničí, zvolil 2. října 1938 zasloužený odpočinek definitivně.

Okupaci prožil Haužvic v Praze jako penzista. Do odboje se nezapojil, protože se necítil zdrav. Gestapo ho příliš dobře hlídalo, mohl by tedy ohrozit jiné lidi. Němci ho nechali na pokoji, protože si uvědomovali, že zakladatel špionážní služby může mít hodně znalostí i o některých klíčových nacistech.

Před komunistickým soudem

Avšak po komunistickém převratu v únoru 1948 se o něj začalo zajímat páté oddělení štábu armády, tedy Obrana-bezpečnost-zpravodajství (OBZ), vedené bolševickým fanatikem Bedřichem Reicinem. Na jaře 1949 vykonstruovali jeho příslušníci provokaci proti Haužvicovi a dalším vysloužilým generálům Josefu Peškovi, Františku Nosálovi, Jaroslavu Fajfroví a Josefu Dvořákovi.

Nosála a Peška obžaloval prokurátor 27. května 1949, že se náhodou sešli se západním agentem, poskytli mu nocleh a diskutovali s ním o protistátní činnosti a o únosu plukovníka Reicina. Další obžalování včetně generála Haužvice spáchali trestný čin spočívající v tom, že se o tomto vyvědění dozvěděli a neoznámili to Státní bezpečnosti.

Haužvic se hájil: „Fajfr mně o tom vyprávěl v polovině března, když se potkali na Dejvické třídě. Nosál a Pešek pili někde ve vinárně a něco kecali o neznámém člověku, kterého považují za vyděrače, a proto teď mají těžkou hlavu.“ Soud vyhlásil 3. srpna rozsudek: Pešek, Nosál a Fajfr jsou vinni, a proto dostali trest vězení od tří do dvanácti let. Generály Josefa Dvořáka a Čenka Haužvice viny zprostil.

Čeněk Haužvic zemřel 4. července 1961 v Kališti-Poddubí na okrese Praha-východ.

Až po pádu komunismu byl rehabilitován. V roce 2008 zřídila ministryně obrany Vlasta Parkanová *Medaile Čenka Haužvice* pro zasloužilé zpravodajce. Dostal ji in memoriam samozřejmě i Haužvic. V roce 2013 mu udělil ministr obrany Vlastimil Picek nejvyšší re-zortní vyznamenání *Zlatá lípa* in memoriam. Ministr Stropnický mu následující rok vrátil generálskou hodnost.

Čeněk Haužvic byl vzorem čestného a statečného vlastence, demokrata z hloubi duše.